

Historian kuvaa

Suomen romanien historiaa

Romanit saapuivat nykyisen Suomen rajojen sisäpuolelle todennäköisesti 1500-luvulla. Varhaisin löydetty asiakirja, jossa romanit mainitaan, on vuodelta 1559, mutta heitä on voinut olla alueella jo ennenkin. Tuolloin heistä käytettiin nimitystä "tattari", joka saattoi tarkoittaa myös muita kiertäviä väestöryhmiä. Termit mustalainen ja romani ilmestyivät vähitellen 1600-luvulla tuon termin rinnalle.

Romaneja kiersi eri puolilla Eurooppaa ilman pysyvää asutusta. Heidän kertomuksissaan toistui ajatus egyptiläisestä alkuperästä, ja he käyttivät johtajastaan arvonimeä Vähän Egyptin herttua. Näin englanninkielinen termi gypsies sai alkunsa. Kiertolaiset kertoivat usein matkaavansa pyhiinvaeltajina tai paavin määräämänä katumusharjoituksena siksi, että olivat luopuneet niin sanotusta oikeasta uskosta.

Kiertolaisiin ja kerjäämiseen suhteuduttiin epäluuloisesti Euroopassa. Monissa maissa romanit luokiteltiin lainsuojattomiksi, eivätkä mitkään lait suojelleet heitä. 1500-luvulla Ruotsin - eli myös silloisen Suomen alueen - hallitsijat pyrkivät karkottamaan kaikki kiertolaiset valtakunnastaan. Juhana III uhkasi hirttää heidät, mikäli he joskus palaisivat takaisin. Käskyt eivät kuitenkaan tuottaneet tulosta, ja hallitsija määräsi, että karkotuksen ohella rikolliset ja kiertolaiset voitaisiin määrätä pakkotöihin.

Työnteosta

Romanien elinkeinot yhdistettiin jo 1600-luvulla pitkälti hevosiin. Romanit kauppasivat ja vaihtoivat hevosia. Hevostaidoista oli myös hyötyä Ruotsin armeijassa ja sodankäynnissä. Samalla armeija tarjosi toimeentuloa ja suojelua armeijassa oleville romaneille. Toki hevoset olivat muutenkin tärkeitä. Ne toimivat kulkuvälineenä kiertävää elämää harjoittavalle väestölle. 1600-luvulla myös käsitöiden harjoittaminen romanien keskuudessa yleistyi. Naiset muun muassa virkasivat pitsiä, ja miehet toimivat hakaseppinä tai lasimestareina.

Suuri Pohjan sota päättyi 1721. Vaikka sodat toivat mukanaan työvoimapulaa, romaneita koskevia karkotussäädöksiä annettiin 1740-luvulle saakka. Heitä määrättiin yhä myös pakkotöihin. Suomen puolella nuoria ja terveitä romaneja alettiin vähitellen käyttää yleisissä töissä, naiset ja vanhuksat lähetettiin kehruuhuoneisiin. Romanit pyrittiin sijoittamaan niin, etteivät he työskentelisi yhdessä vaan kukin omalla seudullaan. Maaherra ehdotti pienten romanilasten sijoittamista lastenkotiin ja vanhempien lasten sijoittamista perheisiin, joissa heidät niin sanotusti kasvatettaisiin oikein eli valtaväestön normien mukaan.

1700-luvulla ihmiset saivat Ruotsin valtakunnassa matkustaa ainoastaan passin kanssa. Jos matkaajalla ei ollut mukanaan passia, hänet voitiin pidättää ja ohjata pakkotöihin. Näin kävi usein kiertäville romaneille. Suomen etelärannikolle alettiin 1748 rakentaa Helsingin edustalle Suomenlinnaa ja Loviisan edustalle Svartholman linnoitusta. Rakentamisessa käytettiin kiertolaisia. Suomenlinnassa vankila aloitti toimintansa samana vuonna, ja todennäköisesti ilman passia liikkuneita romaneita vangittiin pakkotyöhön linnoitukselle.

Romanien keskuudessa oli muun väestön tavoin elämäntapa ja -taso eroja. Vaikka 1800-luvulla hevoskauppa oli yhä merkittävä elinkeino, romanien keskuudessa oli myös esimerkiksi maanviljelijöitä, kalastajia, tarinankertojia ja kelloseppiä. Naiset hankkivat usein ruokaa niin sanotusti kävelemällä. Kun perhekunta oli saapunut kylään, romaninainen lähti jalan kiertämään pitäjää pyytäen ruokaa ja vaihtaen sitä esimerkiksi pitsistä tehtyihin käsistöihin. Naiset saattoivat myös ajan hengessä povata eli ennustaa rahaa tai koruja vastaan.

Romanit Karjalassa ja Suomen sodissa

Karjalaan oli satojen vuosien aikana asettunut asumaan huomattavan paljon romaneja. Yli 1000 romania joutui Karjalasta evakkoon talvi- ja jatkosodan yhteydessä. Se oli tuohon aikaan noin 30 % Suomen kaikista romaneista. Karjalan romanit olivat muuhun Suomeen verrattuna hyvin kaupungistuneita. Heistä moni perhe päätyi myös asumaan suuriin kaupunkeihin kuten pääkaupunkiseudulle, Lappeenrantaan, Poriin ja Turkuun.

Ainakin 300 romanimestä taisteli talvi- ja jatkosodissa. Sankarivainajien joukossa heitä oli vähintään 60. Samaan aikaan romanit olivat kuitenkin vainottuja, ja heitä toimitettiin pakko-työleireille Suomessa ja keskitysleireille keski-Euroopassa.

Evakkojen asema sotien aikana ja jälkeen oli hankala, mutta romanievakoilla oli erityisen vaikeaa. He jäivät usein ilman valtiontukea, jota muut evakot saivat. Romaneille ei myöskään ollut tarjolla perinteisiä töitä. Kerjääminen ei kannattanut, kun koko kansa oli köyhtynyt. Hevosia ei ollut kaupattavaksi, ja markkinat oli peruutettu.

Romanit ja suomalaisuus

1800-luvun Suomessa alkoi monen muun maan tavoin nousta kansallisuusaate. Suomea haluttiin rakentaa yhtenäiseksi, ja vähemmistökulttuureille ei annettu tilaa. Kansakunta kuvattiin yhteisöksi, jolla oli sama kulttuurinen ja etninen perimä. Muun muassa romanit, saamelaiset ja juutalaiset joutuivat ahtaalle, kun väestöjen kulttuurit poikkesivat siitä, mitä suomalaisuudella haluttiin korostaa - vaikka ryhmät olivat asuneet Suomen alueella satoja vuosia.

1700-luvulla alkaneet romanilasten ja -nuorten huostaanotot sekä assimilointi eli suomalaiseen kulttuuriin sulauttaminen jatkuivat pitkään - aina toisen maailmansodan jälkeisiin vuosikymmeniin. Romanikieli oli pitkään halveksittu, ja sen käyttö oli aikoinaan myös kielletty. Vasta 1995 kieli sai lain suojan, kun se kirjattiin perusoikeusuudistuksessa lakiin seuraavasti: Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (14 §).

Lähteet:

- *Pulma, Panu (toim.) 2012, Suomen romanien historia. SKS, Helsinki.*
- *Museum of Romani Culture 2023, The story of the Roma -museo-opas. Brno.*
- *Attias, Miriam 18.8.2023, Keitä ovat Suomen historian vapaustaistelijat? <https://yle.fi/a/74-20045300> (viitattu 10.10.2023)*